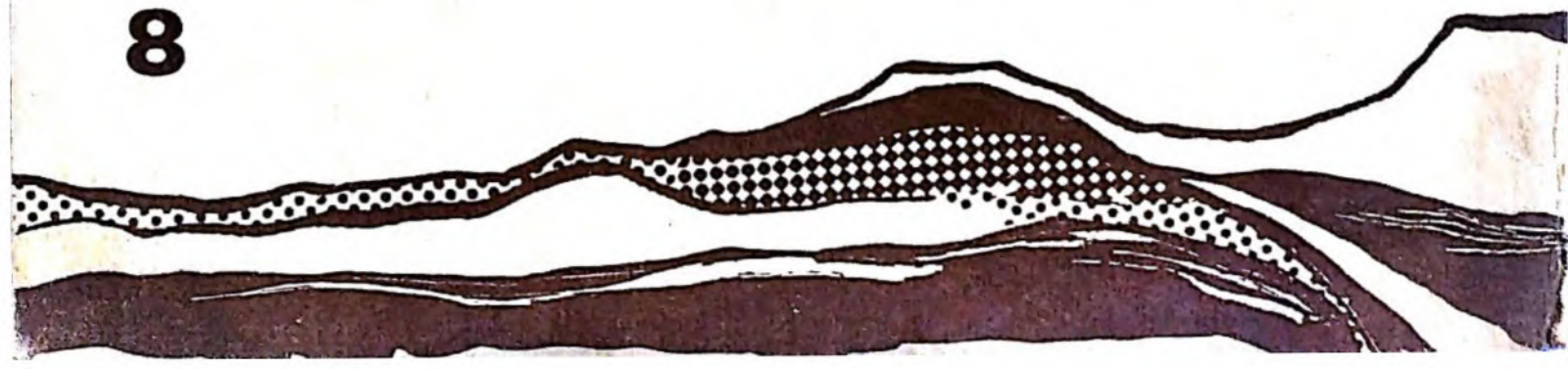

סביבות

דו ירחון לשאלות החינוך הסביבתי, המכון לחינוך סביבתי מדרשת שדה בוקר

מאי 83

88

פולמוס בר כוכבא II

התכתבות עם ד"ר ישראל אלדד

י.א. תואר ד"ר בעבודה על שופנהאואר, אונ. וינה, 1934.
חבר בית"ר בפולין מ-1935. איש לח"י מ-1941. עורך
"סולם" 1949-1962. "דברי הימים" עורך ראשי. ספרים:
"מעשר ראשון" (זכרונות המחתרת), "הגיונות מקרא",
"ירושלים אתגר". תרגומים: ניטשה (שבעה כרכים), ולטר
קויפמן: על ניטשה כפילוסוף ופסיכולוג, ויל דוראנט:
פילוסופיה בדרכי נועם, יצחק בער: גלות. טור קבוע:
"ידיעות אחרונות", "הארץ".

לאחר שהבאנו ב"סביבות" 7 התכתבות בנושא זה עם פרופ'
יהושפט הרכבי אנו מביאים כאן את פנייתנו לד"ר אלדד
ואת תשובתו.

סביבות : במסגרת התפיסה הסביבתית אנו מזהים סביבה אנושית ;
בה את העם היהודי, את ההסטוריה שלו ואת הציונות, על
גווניה. לתחום אחרון זה שייכת השאלה הנוקבת של
בחירה בערכים עכשו. לאחר שיצרת לעצמה תמונה בהירה,
יחסית, של סביבתך ; באילה לקחים אתה בוחר מן ההסטוריה ;
באילו דמויות מופת ; באילה ערכים ; ואילו עמדות
ופעולות נגזרות מבחירותיך אלה ?
תן לי להרחיב את השאלה בהתייחסות לספרך "פולמוס
החרבן ולקחיו", כנגד חיבוריו ועמדותיו של יהושפט

מדיונים כאלה ולא למנוע ניצולם של גבורי-עבר כסמלים
או מקורות השראה. זה תהליך לגיטימי והוא מתארע בין
אם נרצה או לאו. אבל בל נטעה לקרוא לתהליך זה
"מחקר הסטורי".

דומים הדברים לגבי יישוב הארץ. יש לנו ענין עצום
בלימוד תהליכי ההתישבות והחורבן בארץ, ויש לנו ענין
מיוחד בלימוד ובחקירה של היישוב היהודי בארץ ישראל
לדורותיו. דבקותם של היהודים היא מקור מחשבה ומקור
השראה עבורנו, כשם שהליכתם, לא אחת מרצון, לגולה היא
מקור איום ולימוד לקחים שלא די ב"אהבת הארץ" לשמה ויש
לבסס מקור כח קהילתי וכלכלי, ומעל לכל מדיני. אבל מי
שנוטל מכל הפרשה ארוכת השנים רק עובדות מנותקות מהקשרן
ההיסטורי, שמקום מסוים נכבש על ידי יהושע או דוד, או
שהלך בו אברהם וכו', כאילו הוא תעודת בעלות על חלקת
קרקע ספציפית, עושה שימוש מרושע במסקנות המחקר של
הארכאולוגים וההסטוריונים. במקום העומק והכורח שיש
בפרשת זכות היהודים לשבת בארצם, מביאים לנו נימוקים
רדודים ופשטניים ואת חוסר מוסריותם והגיונם המשפטי
מכסים, כביכול, בכסות "העומק ההיסטורי" בן אלפי
השנים - - אם יש תרומה שיכול להעניק ההסטוריון לחברה
הישראלית, אין היא מכרה של עובדות לשימוש מזדמן
ומשוחד בהווה, אלא לימוד נכון של תהליכים, הבנה לרוחן
של תקופות וחדירה לעמקם של מצבים, כפי שהיו בזמנם.
על בסיס זה, מתוך יושר מדעי, אנו בונים את עולמנו

הרכבי כלפי מרד בר-כוכבא, המרד הגדול ומרד צדקיהו.
כבר בשלב מוקדם של עיון בספרך, ובספרו "חזון, לא פנטזיה",
תופס הקורא שההתמודדות כאן איננה על אותן מרידות:
תבונתן, הכרחיותן, מחירן או תוצאותיהן - אלא על "לקחים"
שונים וסותרים שאתם בוחרים להפיק מהן, כדי לבסס בהם
עמדות ערכיות ופוליטיות פאן ועכשו.

כפי שאתה כותב "החומר המצוי אינו רב והוא מצוי בידי
כולנו. על-כן משתמשים גם הרכבי וגם אני באותו חומר
עצמו... גם אני יונק ממקורות ראשוניים ומחוקרים אחרונים,
אלא שמסקנותי אחרות ואף הפוכות...". כאשר ההתמודדות
איננה על יבנה או על ביתר. במאה ה-2 לספירה, אלא על
"יבנה" או "ביתר" כסמלים המאפיינים ערכים ועמדות
מנוגדים בהווה רווי אבק שרפה.

"מה המתודה בה אנו באים ללמוד לקחים?" אתה שואל
בעמ' 2; וזוהי שאלתנו אליך. מהי השיטה, הדרך; מהי
מהותה של אותה בחירה? מהן אמות המידה שלה? ואנו
מזהים כאן, במודע, לימוד לקחים עם בחירה בערכים. האם
זוהי בחירה חד-פעמית, של היחיד בראשית דרכו ההכרתית;
או שזהו תהליך המתפתח מצומת-בחירה אחת לזו שאחריה;
כאשר הוא סופג, קולט, מטמיע ומסווג, תוך כדי חייו, את
שטף השדרים של הסובב? מהו מקור המעמקים של הבחירה
הזאת? מהו לפי תפיסתך, מקור השוני בבחירה; כאשר
זולתך, החי בו-זמנית, באותו סובב, בוחר בערכים אחרים
ואף סותרים?

ברור לנו ש"פילטרים" מסויימים מסננים את שטף

האינפורמציה החודרת להכרתו של היחיד ; וכי משלב מסוים ממינים כבר ערכיו עצמם את השטף הזה ; כך שאולי יש לבסח את השאלה : מהם יחסי הגומלין אינפורמציה-ערכים בהכרתו של היחיד הנע ? ברור לנו שהיחיד נתון בסובב אנושי-חברתי-חינוכי, המספיג אותו בערכים ועמדות סותרים לאורך הדרך ; כך שאנו שואלים כבר על צִמָּה של גורמים המשפיעים תוך כדי תנועה - -

תשובת ד"ר ישראל אלדד

" הבחינה הסביבתית, מתוכה אתם דנים ושואלים, לא העסיקה אותי על דרך מיתודית זו שהיא מעסיקה אתכם והיא חדשה לי. על כן אינני בטוח שאצליח להתאים עצמי ודרכי לנדרש.

אין זה מדויק שהרכבי ואני עסקנו במרידות הגדולות שבעבר אך ורק לצורך הלקחים שיש להפיק מהן היום. אך אפשר, אכן, להניח שמראש כבר נתפס אצלנו העבר על-פי הנדרש לנו כיום, ובחירת תחומי התעניינותנו מושפעת מצורך לענות על שאלות היום. ישנה כאן ללא ספק קדימה סלקטיבית. זה טבעי וזה ליוה את הציונות בכל שנות קיומה. ימי הצהרת בלפור והציונות המעשית שאחריה, שמו עיניהם ב"הצהרת" כורש ושיבת ציון ("מי בז ליום קטנות" בשירו של ביאליק "ברכת עם" שהפך להיות המנון "הסתדרות העובדים")* : בעוד שלקראת סוף שנות השלושים, ואין צריך

* תחזקנה (הערה שלנו)

לאמר בשנות הארבעים, הועברה תשומת הלב לימי מלחמות
ישראל. בן-גוריון, למשל, הירבה לעסוק בימי יהושע
ושופטים. גם אנו בבית"ר "נכבשנו" ע"י ספרו של ז'בוטינסקי
"שמשון". קלוזנר במפעלו "תולדות בית שני" ו "כשאומה
נלחמת על חרותה" ריכז את מחשבותינו במלחמות היהודים
ברומאים כאנלוגיה למלחמה בבריטים.

וכאן באה נקודת מחלוקת חריפה ביני ובין הרכבי, הבא
ללמוד מגורל מרידות הקנאים ובר-כוכבא על מלחמות ימינו,
בעוד שאני שולל כל אפשרות של אנלוגיה זו : רק הבריטים
כאן נמשלים לרומאים: אימפריות שליטות נגד רצון עמים
רייצותיהם. במלחמותינו עם הערבים אין דמיון לאותן
מרידות שכן זהו מאבק בין שני עמים על אותה ארץ. על כן
שללתי בספרי את קו הנסיגה של הרכבי משיקולי "מצואותיות".

שנינו ניסינו לתפוס עמדות לגבי פרשיות עבר על-פי
ניתוח אותו עבר עצמו. בעוד שהרכבי דן עליהן אך ורק על
פי תוצאותיהן, השתדלתי אני לחדור אל המצבים שחוללו את
אותן פרשיות, וכאן אולי נכנס המוטיב הסביבתי : ניסיתי
להסביר מה היתה משמעותן הנפשית של גזרות אדריאנוס:
טימוא ירושלים ע"י הפיכתה לעיר אלילית והגזירה על
איסור ברית המילה ; שתיהן היו אז בגדר מה שמכונה
בימינו "ציפור הנפש" הלאומית. לשם המחשה השויתי את
ההחלטות להתקומם אז להחלטת בן-גוריון על ה"מרי" נגד
הבריטים, 1946, כאשר בוויין גזר על העליה ועל ההתיישבות,
שתי "ציפורי הנפש" של הציונות המעשית. מבחינת

הערכים היה בציונות שלנו, בית"ר והמחתרות, אימפקט מכריע לערך חירות, בעוד שלגבי הציונות של "ההגנה" היו העיקרים עליה ובנין. רק כשאלה נפגעו יצאה הציונות המעשית להילחם מבלי לשקול את "הסכנות לעצם קיומנו".

חלקתי על הרכבי גם בשיקולי הסבירות להצלחה. בעוד שהוא שלל כל סבירות להצלחת המרידות, נראית לי סבירות הפוכה. בימי בר כוכבא היתה "אחדות לאומית" ועצם היזדקקותם של הרומאים לריכוז מיטב לגיונותיהם ומיטב מצביאיהם מעידה על סבירותה של הצלחת המרד.

ולשאלת הבחירה בערכים. בחירת הבחירה, כלאמר הסלקציה האידיאית והערכית, נעשתה על ידי לאור העליונות של הציונות הטוטאלית. משמע, לנגד עיני מצוקת היהדות ההמונית במזרח-אירופה והצורך להציל מהר והרבה ככל האפשר. בן 4 טולטלתי ע"י מלחמת העולם 1, בן עשר עד לפוגרומים. מאורעות תרפ"ט 1929, דחפוני סופית למחנהו של ז'בוטינסקי. יחד עם זאת, לא היתה הציונות אצלי ענין של "מקלט בטוח" גרידא. "סביבתי" הקרובה ביותר, משמע אבא, היתה ציונית ברורה: למרות המצוקה הכלכלית המתמדת סרב אבי להענות לפנייות והפצרות אמו, אחיו ואחיותיו שישבו בארה"ב בשלום, נחת והכנסות טובות; מתוך נהייה לציון שעל שיריה גידלני. לציונות אקטיביסטית הגעתי קצת אחרת, אולי בהשפעת ברדיצ'בסקי (ניטשה), אולי בצוק העיתים, אולי גם בהשפעת חברים לנפש שהיו לי בקרב נוער יהודי קומוניסטי אידאליסטי ממש. (גם מונח זה הוא

דוגמא מובהקת לשינוי ערך על רקע סביבה: קומוניסט יהודי
ישראלי הינו ההיפך הגמור). הרוח המהפכנית שבהם ליבנה
אותי. אידאליזם, תמימות, נאמנות עד כלות הנפש; אולם
הרעיון - לא! באשר לא ציוני הוא. אולי זה גם יסביר
כיצד ולמה באתי מבית"ר דוקא ללח"י. מכאן אחזור לדיון
הקודם. לשאלת ההתייחסות ל"יבנה" אז והיום: יצאתי
בחריונות נגד יהושע סובול במחזהו "מלחמות היהודים" ונגד
הרכבי, בפרק על הקנאים, בו הוא מדבר בשבחם של יוחנן
בן-זכאי ויהושע בן חנניה (ה"יונה") באשר שניהם
עושים מעשה בלתי הוגן. "יבנה" איננו מושג פוליטי,
גרידא, של "ניצים" או "יונים", "פשרנים" או "קנאים".
"יבנה" זו השקפת עולם, אמונה, שבה עמדות פוליטיות
נגזרות מאמונה באלהים, בתורה, ביהדות החיה על מצוות,
וחיה אלה הינם הערובה לגאולתה ע"י משיח בן-דוד, שונה
תכלית שינוי ממה שסובול או הרכבי רואים כגאולה. משיחם
של בן-זכאי ובן-חנניה לא היה מתיר ירושלים של כנסיות,
שלא בריבונות יהודית, ללא בית מקדש, ללא קרבנות ושל
חילול שבת. אין זה הוגן ליטול מהם את התנגדותם
אותה שעה למרד ולא להתייחס ל"סביבה" שמתוכה נקטו עמדה
זו ומה שהתחייב ממנה כתחליף לחירות המדינית. אי-אפשר
לאכול חזיר כפלאביוס ולהתנגד למרד כבן-זכאי. "יבנה"
היא שלמות, על "יבנה" יכולים לדבר ואף לחלוק זה על
זה הרב לוינגר, הרב פרוש ורבני נטורי קרתא, אך לא
סובול והרכבי. ב"סביבה" שלהם אין ל"יבנה" משמעות
ערכית פנה. פשוט חוסר יושר מבחינה תרבותית-רוחנית.

הם וכל או רוב אנשי "שלום עכשו" הם מערביים חילוניים.
על-כן אם להאחז ב "יונה" מן הימים ההם, לא בן-זכאי
הוא הדגם אלא יוספוס פלאביוס. לא נוח אך זאת אמת
סביבתית... " □□

"...והרומאים עלו על ההר והקיפו את היהודים והמיתו
מהם את כל הלוחמים העומדים על נפשם וגם לא חמלו על
האנשים הפושטים אליהם יד לחנינה כי זכר אחיהם הניגפים
בעת עלותם על העיר לראשונה הקשיח את ליבם מאוד.
וכאשר נואשו היהודים מעזרה, תפשו רבים את טפס ונשיהם
והתגלגלו אתם אל התהום, אשר פיה עמוק מאוד לצלע ההר.
וזעם הרומאים היה קל יותר מקשי-לב היהודים...
כי מספר הנשחטים היה ארבעת אלפים ולעומתם נמנו חמשת-
אלפים אשר התנפלו מראש ההר. ואיש לא נשאר בחיים..."

(פלאביוס, מצור גמלא,
מלחמות היהודים, ספר ד')